

Lezing Annemarie Gielen – (95^e) IJzerbedevaart 2022 – zondag 4 september

Geachte collega's van Aan de IJzer, beste dames en heren, genodigden, vredessympathisanten,

Het is voor mij om verschillende redenen bijzonder om hier te staan. Zo is het de eerste keer dat ik naar hier kom, naar de IJzerbedevaart. Uiteraard ben ik al op deze plek geweest, verschillende keren zelfs. Eerst met mijn ouders, als kind nog, later met mijn eigen kinderen, en ook voor het werk. Maar nog nooit tijdens de gebeurtenis van de IJzerbedevaart.

De oorlog in Oekraïne is een andere reden die het voor mij heel bijzonder maakt om hier vandaag te spreken.

Ik ben Slavist van opleiding, ben ruim dertig keer in Rusland geweest, zowel om te studeren als te werken. In Oekraïne ben ik drie keer geweest: ook een keer als student, en dan nog twee keer voor Pax Christi. Ik ken dus beide landen, en ik ken vooral heel veel mensen daar. Mensen die vol overtuiging werken voor democratie, de erkenning van de mensenrechten, voor een veilige samenleving. Zoals de mensen op de foto's.

Vanaf het bericht dat het Russisch leger de aanval op Oekraïne had ingezet, op 24 februari, is de oorlog niet uit mijn gedachten te bannen. Hoe is dat nu in godsnaam mogelijk, denk ik steeds weer. Miljoenen levens die van de ene op de andere dag veranderd zijn. Burgers worden gedood, soldaten sneuvelen, mensen klein en groot worden door soldaten verkracht of op andere manieren verminkt. Bezittingen worden vernield of geroofd. Relaties worden kapot gemaakt, trauma's gecreëerd. Leugens verkocht. Vriendschappen opgeblazen. Dat is de rauwe realiteit die ontstond na de beslissing van Poetin om Oekraïne aan te vallen. En er is geen eenvoudige weg terug.

U hier weet dat. U bent verbonden met Wereldoorlog I die hier aan de IJzer op waanzinnige wijze werd gevoerd. De woorden Nooit meer oorlog staan hier. Maar hoe maken we dat waar? Nooit meer oorlog...

Aan mij is gevraagd om deze ochtend een positief antwoord te formuleren, om een perspectief te bieden, met daarin vervlochten de kwesties van kernwapens en stijgende wapenbudgetten, de oorlog in Oekraïne en de positie van het pacifisme. Een vraag die mij al lang intrigeert is de volgende: Hoe komt het dat niemand oorlog wil en dat we er toch steeds in belanden?

Om met de kernwapens te beginnen: hoe komt het dat er nog steeds massavernietigingswapens gestockeerd liggen op onze planeet? Erger nog: dat die massavernietigingswapens worden gemoderniseerd, zodat het mogelijk gebruik ervan steeds realistischer wordt? Zie wat een raket op Ieper kan betekenen.

En waarom beslissen democratisch functionerende overheden ineens om miljarden dollars te besteden aan wapens, terwijl er al in 2021 wereldwijd zo'n 2.100 miljard dollar aan militaire uitgaven wordt gependend? Dat is dus 2 triljoen of 2.100.000.000 dollar. Duizelingwekkend. En vooral zo ongepast. Het getuigt van weinig rationaliteit om te denken dat nog meer wapens ons zouden behoeden voor – ik zeg maar wat – een Russische inval. Rusland heeft in haar propagandacampagne vaak genoeg gezegd dat Oekraïne volledig in Amerikaanse handen is. Het wil dus al lukken dat je een land gaat binnenvallen, dat volledig gesteund wordt door het land dat het meest geld uitgeeft aan militair materieel. Gelukkig (of cynisch genoeg) bleek de Russische propaganda over die Amerikaanse overheersing overdreven. Het Kremlin – of Poetin – heeft er dan ook op gegokt dat de VS niet met een tegenaanval zouden reageren.

Ook België heeft op een mum van tijd en zonder enig publiek debat het budget voor Defensie aanzienlijk verhoogd. Ze kondigde eerst 14 miljard euro meer middelen aan, later kwam daar nog eens 5 miljard bij. En dat op een moment dat het land uit de coronacrisis kruipt, dat er heel wat klimaatmaatregelen moeten genomen worden en dat zowel het onderwijs als de gezondheidszorg dringend meer middelen nodig hebben. Voor elk van deze problemen lopen budgettschattingen in de miljoenen euro's trouwens. Waarom die dan niet vrij gemaakt kunnen worden, na wel lange publieke debatten, is vreemd. En ook hier een aanvullende bedenking: het was wel duidelijk dat het leger dringend geld nodig had, dat bewezen de godgeklagde aanpak van de brand op de heide in Brecht en de gebrekkige legersteun na de overstromingen. Alle begrip dat voor onze binnenlandse veiligheid materiaal moet aangekocht worden en personeel opgeleid. Maar plaats dat dan in het juiste kader en niet in een budgetopbod met andere landen als een zogezegd onafwendbare en noodzakelijke stap om ons grondgebied te vrijwaren, of om de Oekraïense bevolking te redden. Waarvoor dienen die 2.100 miljard dollar eigenlijk? Wij moeten als wereldwijde samenleving eens goed nadenken over het nut van al dat militair materieel. Het is zo klaar als een klontje dat de militaire industrie, tezamen met iedereen die hier dik geld mee verdient, hier flink rijk van wordt, en dat wij allemaal in het ootje genomen worden als het aankomt op gepropageerde "veiligheidsgaranties". Bovendien zijn er rapporten genoeg om te waarschuwen voor de nefaste effecten van wapenleveringen aan andere mogendheden. Geleverde wapens aan het rumoerige Joegoslavië van de jaren '90 werden in 2016 tijdens de aanslagen in België gebruikt. En dat is maar één van de vele onfortuinlijke voorbeelden.

Dus waarom dan toch kiezen voor oorlog, oorlogstaal en oorlogshandeling? Ik haal graag iemand aan die op deze vraag een antwoord formuleerde: de Nederlandse psychiater Antonie Ladan. Hij schreef het boek "Onmacht en oorlogsverlangen" met als centrale vraag: waarom blijven we oorlog voeren? Hij

ontdekte twee redenen. De eerste is de menselijke drang naar controle. Wij menen dat we door te kiezen voor geweld, controle krijgen over de situatie. Dat is echter een illusie. Door geweld te gebruiken ontstaat er immers nieuw onrecht en nieuw geweld. Het is door uit de spiraal van geweld te stappen dat je echt controle krijgt over de situatie.

De tweede reden waarom mensen oorlog voeren, zo schrijft Ladan, ligt in de dynamiek die oorlog en geweld teweegbrengen: ze roepen felle tegenstrijdige gevoelens op en dat vinden wij mensen interessant en aantrekkelijk:

- ▶ Afschuw < > fascinatie
- ▶ Angst < > spanning
- ▶ Verdriet < > opluchting/blijdschap
- ▶ Machteloosheid < > macht

Wil Ladan hiermee zeggen dat de mens dan maar moet blijven oorlog voeren? Neen, integendeel. Hij wijst in zijn boek op de desastreuze gevolgen van oorlog en pleit dus vooral om die onder ogen te zien. Oorlog voeren is geen kwestie van stoere mannen en vrouwen in een camouflagepak, die eens gauw en slechts een beetje gehavend de natie of de bevolking gaan redden. Neen, oorlog is afgerukte ledematen, doodbloedende kinderen, spoorloos verdwenen familieleden, ontwrichte economieën, vervuilde rivieren, akkers vol landmijnen, en ga zo maar door. Is er een alternatief? Jazeker. Uiteraard, zou ik zeggen. Verschillende zelfs.

Johan Galtung, de Noorse vredesonderzoeker, biedt een antwoord op de vraag hoe we nooit meer oorlog hoeven te voeren. Hij doet dat aan de hand van een formule: altijd handig en eenvoudig te begrijpen. De formule is als volgt:

$$\text{Duurzame vrede} = \frac{\text{billijkheid} \times \text{empathie}}{\text{Trauma} \times \text{conflict}}$$

In de teller staan in de Engelse versie 'equity', wat billijkheid of rechtvaardigheid betekent, en empathie, kunnen meeleven met de ander of je kunnen inleven in wat een ander meemaakt. In de noemer staan de termen conflict en trauma. De mate waarin gewelddadig conflict en trauma een rol spelen in de samenleving of bevolkingsgroep bepaalt hoe ernstig echte vredesopbouw of de ontwikkeling van een inclusieve, veilige samenleving wordt verstoord. Als er nog conflicten of vormen van geweld aanwezig zijn, moeten die eerst worden opgelost alvorens de billijkheid en de empathie ten volle tot hun recht kunnen komen. Hetzelfde geldt voor trauma: als het trauma dat ontstond tijdens een conflict of situatie van onrecht niet verwerkt is, zal dit blijven opspelen en een proces van samenlevingsopbouw hinderen. Het is goed te werken op alle vier de factoren. Het toenemen van de billijkheid en de empathie heeft een positieve weerslag op het kunnen verwerken van het trauma,

maar ook op het oplossen van het conflict, omdat de luisterbereidheid zal toegenomen zijn. Het toenemen van conflict kan dan weer de empathie doen dalen. Zo heeft elke factor een effect op de dynamiek van vredesopbouw.

Als je deze formule bekijkt, besef je onmiddellijk dat het conflict tussen Rusland en Oekraïne nog veel werk vraagt. Absolute voorrang moet daarom nu gegeven worden aan diplomatie, met wapens alleen zal er niets positiefs bereikt worden. Integendeel, dit zal meer onrecht, meer trauma en meer conflict opleveren.

Daarom dat wij vanuit Pax Christi onze regering oproepen om meer te investeren in diplomatieke inspanningen. Laten we zeggen dat een evenwichtige inzet tussen diplomatieke inspanningen en militaire al een serieuze stap in de juiste richting zou zijn.

Uiteraard kan België dit niet alleen. De Verenigde Naties moeten ook gesteund worden om tot hun rol van vredebewaarder te kunnen komen, zelfs met Rusland in de Veiligheidsraad. Algemeen secretaris van de VN Antonio Guterres deed al zeer waardevolle uitspraken en plaatste belangwekkende oproepen. Maar het is aan de lidstaten om werk te maken van het zo belangrijke eerste artikel van het VN-Handvest: De internationale vrede en veiligheid handhaven.

Pax Christi werkte afgelopen maanden aan een Vredesmanifest. Dankzij denkwerk binnen de Werkgroep Veiligheid & Ontwapening kwam dit manifest tot stand. Het formuleert een antwoord op de vraag wat er op wereldvlak moet gebeuren om weerwerk te bieden aan steeds maar opflakkerend geweld, en weerwerk aan het defaitistisch denken dat duurzame vrede onmogelijk is. In de brochure – die ik trouwens voor u heb meegebracht – brengen wij een veiligheidsconcept naar voor waar we met z'n allen moeten naar streven. Het gaat om coöperatieve veiligheid, een vorm waar we al verschillende succesvolle voorbeelden van hebben gezien in de geschiedenis. Denken we maar aan de Europese Unie. Ook de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa is hiervan een goed voorbeeld.

Tevens gaat het om globale veiligheid: veiligheid dus van alle mensen én onze planeet. Het baat niet als een deel van de wereldbevolking in angst of repressie leeft; zolang de veiligheid niet geldt voor elke mens, zal er steeds conflict en geweld blijven bestaan.

En tenslotte moet de veiligheid allesomvattend zijn: veiligheid beperken tot een militaire visie doet afbreuk aan de veiligheid die ook gecreëerd moet worden op economisch, sociaal, cultureel of ecologisch vlak. Hierbij staat de menselijke waardigheid centraal.

Er is dus een weg, er is kennis, en er zijn middelen: nu hebben we enkel nog nood aan de juiste mensen om op het juiste moment gebruik te maken van wat aanwezig is. Mensen die beseffen dat controle maar kan verkregen worden door vertrouwen te wekken en te geven. Geweld maakt dit vertrouwen kapot en creëert nieuw geweld.

Overleg en samenwerking zorgen voor wederzijds begrip. Door te dialogeren ontstaat niet alleen perspectief. Het is ook de sleutel voor het optimaliseren van de vier factoren van de formule van Galtung. Door dialoog verhoog je empathie en creëer je rechtvaardigheid, door dialoog los je conflicten op en help je trauma's te verwerken. Dat is waar pacifisme om draait: werken aan vrede door conflicten aan te pakken op een respectvolle manier, met oog voor de noden, belangen en behoeften van alle partijen.

Aan het einde van mijn uiteenzetting wil ik met veel waardering Patrik Lasure in herinnering brengen. Hij overleed 26 augustus en werd gisteren begraven. Hij was een fervent vredesstrijder. Hij was actief in bijna de hele Vlaamse vredesbeweging, zowel hier in het IJzerbedevaartcomité als bij ons in Pax Christi Vlaanderen. Hij pleitte steevast, volhardend en met veel vuur voor een pacifistisch beleid, waarbij elke mens tot zijn of haar recht kon komen. Bij deze een oproep om zijn aanvuringen te honoreren en mee te helpen tot stand komen. Dank u wel.